

Het vlechtwerk van een sociaal-geëngageerde kunstenaar.

©Yamaguchi, H. (1989) *Zijlstra A.* [Foto]

Mijn onderzoek naar wat de (dans)kunstenaar kan betekenen voor de sociale cohesie in de wijk groeide vanuit mijn eigen historische context.

Als kind groeide ik op in een sociale woning, binnen een gezin met beperkte middelen. Op de Koninklijke Balletschool Antwerpen was ik een enige leerling met een dergelijke achtergrond. Later, in mijn professionele omgeving als klassieke danser, kwam ik zelden iemand tegen die wist wat het was om sociaaleconomisch te overleven. Pas toen ik als choreograaf zelf begon te creëren voor een jong publiek en zo in aanraking kwam met kinderen uit kansengroepen, voelde ik gelijkwaardigheid.

Er ligt een lange weg tussen deze ervaring en mijn onderzoek naar sociale cohesie in de wijk Nieuw Zuid in Antwerpen, de stad waar ik woon, leef en handel.

Twee verschillende velden, of toch niet?

De weg loopt tussen twee verschillende velden, het kunstenlandschap en het onderwijsveld. En waar men deze velden als twee afgescheiden werelden kan beschouwen, vervlecht ik ze. Ik ben niet alleen. Rancière beschouwt de kunstenaar als leermeester en benoemt diens vermogen tijd, ruimte en aandacht te scheppen om zich samen met de toeschouwer te verhouden tot de wereld en de positie die deze inneemt (2015, p. 22-23).

Hierin ligt het kunsteducatieve fundament van mijn kunstenaarspraktijk.

Dit fundament geeft niet enkel vorm aan mijn lespraktijk, maar maakt in eerste plaats deel uit van mijn artistieke praktijk als danskunstenaar en artistiek onderzoeker.

In deze praktijk zoek ik steeds naar relaties met- en tussen mensen.

Biesta toont ons dat kunstdisciplines niet een aantal willekeurige vormen van kunst of 'aan kunst doen' zijn, maar allereerst manieren zijn om in dialoog met de wereld te zijn (2020, p. 119). Ik herken deze dialoog als in 'relatie staan met elkaar', deel uitmakend van onze samenleving. Biesta maakt ook een vlechtwerk tussen kunst en kunsteducatie.

Hij ziet mogelijke lessen die we als mens kunnen leren uit het kunsteducatieve werk dat hij niet als instrument ziet vanuit de kunsten, maar als het werk van kunst zelf (p. 122).

Maar hoe leidde dit vlechtwerk tussen kunst en kunsteducatie me dan naar het vraagstuk over sociale cohesie binnen de wijk?

Gelijkwaardigheid binnen een ongelijkheid.

Nieuw Zuid, een nieuwe wijk in het zuiden van Antwerpen, wordt opgetrokken in recordtempo en wordt beheerd door project- en stadsontwikkelaar Triple Living. In de wijk staan tussen 19 architecturale luxueuze hoogstandjes, drie flatgebouwen van de sociale huisvestingsmaatschappij Woonhaven. Dit onevenwicht zorgt vooral voor de bewoners van Woonhaven voor minder kansen in deelname aan de publieke ruimte en het publieke leven. Want handelszaken en buurtvoorzieningen zijn afgestemd op de meerderheid van de bewoners (Stad in cijfers, 2023).

Lepecki (2010, p. 38) schreef:

“For if choreography knows something, it is that an archive does not store; it acts. And its actions take place primarily by delimiting zones of temporality and rhythms of presence. Just as choreography must.”

©Zijlstra A. (2023) Zijlstra A. [Foto]

Mijn lichamelijk archief werd opengetrokken en ik begreep:

De ongelijkheid aan kansen tot handelen tussen de bewoners van Woonhaven en de bewoners van Triple Living bij het vormen van Nieuw Zuid in politieke zin voelde ik als choreograaf met mijn lichaam aan tijdens het dansen door deze wijk.

Ongelijkheid voelen en herkennen door je eigen historische context te erkennen is moeilijk, maar het geeft ook drijfveer en urgentie om te handelen. Want dit punt van (h)erkenning is niet enkel aan mij gegeven, maar ook aan de omgeving waarin deze ervaring zich voordeed, de wijk. Het eerste dat ik wilde onderzoeken was mijn relatie tot de bewoners.

Welke positie nam ik aan tegenover hen. En welke positie nam ik aan binnen hun context?

Freire (1970, p. 19) zegt in zijn *Pedagogy of the Oppressed*:

This lesson and this apprenticeship must come, however, from the oppressed themselves and from those who are truly solidary with them. As individuals or as peoples, by fighting for the restoration of their humanity they will be attempting the restoration of true generosity. Who are better prepared than the oppressed to understand the terrible significance of an oppressive society? Who suffers the effects of oppression more than the oppressed? Who can better understand the necessity of liberation?

Bovenstaand citaat is geschreven in het licht van een veel grotere strijd voor mensenrechten. Toch voelde ik me persoonlijk aangesproken.

Mijn historische context en mijn context als artistiek onderzoeker vielen samen in een nieuw vlechtwerk, waarmee ik ook een nieuw soort responsabiliteit voelde. Deze wil ik als artistiek onderzoeker in de toekomst (uit)dragen. Hoe zou ik als danskunstenaar en artistiek onderzoeker vervolgens van betekenis kunnen zijn in de zoektocht naar een verbindende sociale samenhang binnen een stedelijke context?

Mijn eigen ego achterwegen laten.

In eerste plaats door aandachtig te voelen, te kijken en te luisteren naar de omgeving en de mensen binnenin.

Dit deed ik al dansend in het openbaar, en ik ging ook letterlijk en fysiek in dialoog. Zowel bij de bewoners van Woonhaven, als bewoners van Triple Living kwam ik binnen in hun woning voor gesprekken. We tastten samen af hoe onze woorden en onze lichamen tot elkaar spraken. Maar ik bevroeg ook de projectontwikkelaar, de beleidsmakers van de Stad Antwerpen en andere actoren die betrokken zijn bij de wijkontwikkeling. Het kwam er vooral op aan aandachtig te luisteren. Op deze manier deed de wijk zich in al haar facetten aan me voor.

Gablik (1995, in Lacy, p.82) schreef:

“Empathic listening makes room for the Other and decentralizes the ego-self.

Giving each person a voice is what builds community and makes art socially responsive. Interaction becomes the medium of expression, an empathic way of seeing through another’s eyes.”

©Zijlstra A. (2022) *De eerste ontmoeting*. [Foto]

Empathisch luisteren zorgt voor ruimte voor de Ander en decentraliseert het ego.

Gablik ziet dit als een vorm van activisme, door onze grenzen als kunstenaar te verleggen en zo een breder perspectief op de wereld te bieden. (1992, p.6)

Het voelt voor mij echter niet als hard activistisch, maar eerder als sociaal-geëngageerd.

Tijdens deze gesprekken en danssessies in de buik van de wijk, openbaarde zich het frêle netwerk dat tussen de bewoners gesponnen is tijdens haar prilste bestaan, nog voor mijn komst en aandacht die ik meebracht.

Dit ontluikende netwerk omhelst zowel bewoners van Woonhaven, als van Triple Living.

Toch werd ook duidelijk dat dit netwerk zich pas kan verankeren wanneer er ondersteuning komt vanuit het beleid van de stad.

Dit kunnen kunstenaar noch bewoners alleen.

©Dillen M. (2022) *Vergezicht op Nieuw Zuid*. [Foto]

De bewoners zelf zien vaak de kansen of mogelijkheden niet. Dat is logisch. Zoals Nussbaum aangeeft, zullen zij die weinig kansen krijgen ook niet geneigd zijn zelf kansen te zien, laat staan ze zelf creëren (2010). Een eerste kans die ontbreekt is het samen 'wij(k)' kunnen maken door elkaar te ontmoeten. De wijk mist een gemeenschappelijke en neutrale ruimte waarin bewoners elkaar kunnen leren kennen en zo van elkaar kunnen leren (Hertz, 2020, p.77 en p.99). Er zijn nog een heel aantal zaken en gemiste kansen die zich aan me voordeden binnen de wijk. Voor de andere inzichten verwijst ik graag naar mijn blog¹.

Het weergeven als kunstpraktijk, dan toch een vorm van activisme?

Dit blog startte ik niet zomaar. Het maakt deel uit van mijn kunstenaarschap dat ook mijn kunsteducatorschap omvat. Ik wil begrijpen en daardoor dien ik eerst te beschrijven door te verbeelden. Wat ik verbeeld deel ik met de samenleving, zodat anderen zich kunnen verhouden tot wat ik schrijf en op hun beurt kunnen herverbeelden (Lijster 2022, p.156-158).

In deze herverbeelding zit een scheppende, maar ook confronterende kracht. Ik ben dat steentje in de schoen van onze samenleving. Want als ik (her)kenbaar maak wat er zich binnenin de context van de wijk afspeelt, wordt de wijk ook (her)kenbaar. Het is dan niet meer enkel de verantwoordelijkheid van de bewoners om het netwerk te verankeren of te verbreden. En niet enkel mijn responsabiliteit als kunstenaar om me tot de wijk te verhouden, maar die van elke lezer of toeschouwer om zich te verhouden tot de context binnen de wijk. Het werkt activerend, eerder dan activistisch.

¹ awbzijlstra.com/ Dit blog startte is in het eerste jaar aan de Master Kunsteducatie wanneer ik besloot mijn kunstenaarschap naar de openbare ruimte verplaatsen.

Een laatste appel aan het ego van de sociaal-geëngageerde kunstenaar.

©Zijlstra A. (2023) *V. en ik.* [Foto]

Simon Allemeersch, theatermaker binnen het collectief Lucinda Ra en onderzoeker aan de UGent binnen de vakgroep sociaal werk en sociale pedagogiek, vraagt me aandachtig te zijn wanneer ik als kunstenaar in de toekomst opnieuw zulke onderzoeksprojecten zou opstarten.

De kunstenaar die voor het sociale kiest, ontvangt lof en waardering. Beleidsmakers en middenkaders geven beurzen of ondersteunen onderzoek.

Dat is het privilege van de kunstenaar.

Maar de bewoners, krijgen die lof?

Wordt er gezien hoe hard deze mensen zich al dag in, dag uit inzetten om het te redden in het 'wij(k)' maken (2022, p.33)?

Ik geef hem gelijk!

Uiteindelijk doen we dit onderzoek samen.

Ik dien vooral niet te vergeten dat net ook mijn medemenselijkheid, samen met mijn kunsteducatorschap, deel uitmaakt van mijn kunstenaarschap.

Ik ben een menselijk, sociaal-geëngageerd, onderzoekend en daardoor educerend kunstenaar. Dat is mijn positie.

Literatuurlijst:

- Allemeersch, S. (2022, mei). De hond van de leefgroep. *Etcetera*, 168. pp. 26-34.
- Biesta, G. (2020). *Door kunst onderwezen willen worden. Kunsteducatie na Joseph Beuys*. ArtEZ Press. Arnhem.
- Freire, P. (1970). *The Pedagogy of the Oppressed*. Penguin Random House.
- Gablik, S. (1992). *American Art, Volume 6; Issue 2*, pp. 2-7. Geraadpleegd op 27 mei 2023, van <http://www.istor.org/stable/3109088>
- Gablik, S. (1995). Connective Aesthetics: Art after Individualism. In S. Lacy (Red.), *MAPPING THE TERRAIN: New Genre Public Art* (pp. 74-88). Bay Press Seattle, Washington.
- Hertz, N. (2020). *De Eenzame Eeuw: Het herstellen van menselijk contact in een wereld die steeds verder ontrafeld*. Spectrum.
- Lepecki, A. (2010). The Body as Archive: Will to Re-e-Enact and the Afterlives of Dances. *Dance Research Journal, Volume 42; Issue 2*, 28-48. <https://doi.org/10.1017/S0149767700001029>
- Lijster, T. (2022). Community, Commons, Common Sense. *Social Inclusion, Volume 10; Issue 1*, 151-160. <https://doi.org/10.17645/si.v10i1.4842>
- Nussbaum, M. (2010, 2 maart). *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Talk at the University of Chicago Law School. [YouTube video]. Geraadpleegd op 30 maart 2023, van <https://youtu.be/sYfFGDhbHUK>
- Rancière, J. (2015). *De geëmancipeerde toeschouwer*. (J.Beerten en W. van der Star, Vert.). Octavo, Amsterdam.
- Stad in cijfers (2023, april) *Stad in cijfers*. Stad in cijfers. Geraadpleegd op 11 april 2023, van <https://stadincijfers.antwerpen.be/dashboard/hoofd-dashboard/over-stad-in-cijfers>